

Rafał Fic¹

Nowelizacja Kodeksu karnego w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej – problemy wybrane

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są zagadnienia problemowe wyłaniające się na gruncie przepisów ustawy z dnia 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej, zmieniające m.in. Kodeks karny w zakresie przestępstw przeciwko środowisku. Dążąc do założonego celu ustawodawca posłużył się różnymi instrumentami prawa karnego, m.in. zmieniając zasady orzekania nawiązki, wprowadzając klauzulę czynnego żalu oraz modyfikując model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Wskazane powyżej rozwiązania normatywne zostały przedstawione i poddane analizie, w tym z uwzględnieniem kontekstu systemowego oraz problemów interpretacyjnych, z którymi może wiązać się ich stosowanie. Pomimo bowiem, że ustawodawca posłużył się prawnokarnymi narzędziami już występującymi na gruncie kodyfikacji karnej, konieczne jest uwzględnienie specyfiki przestępstw przeciwko środowisku przy określeniu funkcji przyjętych rozwiązań, ich ocenie oraz wykładni.

Słowa kluczowe

Odpowiedzialność karna; prawo ochrony środowiska; odpowiedzialność podmiotów zbiorowych.

1. Wprowadzenie

Dnia 1 września 2022 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej², zmieniające m.in. Kodeks karny w zakresie przestępstw przeciwko środowisku. Już tytuł tej nowelizacji wskazuje, że ustawodawca zdecydował się skierować ku stosowaniu narzędzi prawnokarnych, wbrew wcześniejszej wyraźnej tendencji do administratywizacji karania czynów go-

¹ Rafał Fic, radca prawny, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Ustawa z dnia 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej (Dz. U. poz. 1726); dalej: ustawa nowelizująca lub nowelizacja.

dzących w środowisko³. Jak zauważa W. Radecki w latach 90. ubiegłego stulecia, a zwłaszcza już w XXI w. doszło do prawdziwego rozrostu instytucji administracyjnych kar pieniężnych, kiedy odpowiedzialność za delikty administracyjne z reguły była wprowadzana obok odpowiedzialności za przestępstwa i wykroczenia, ale w pewnym zakresie zaczęła zastępować nawet odpowiedzialność za przestępstwa⁴. Na takim tle musi wyróżniać się przyjęta nowelizacja, która stosując instrumentarium prawa karnego *sensu largo*, dąży do realizowania założonego celu, którym jest zasadniczo zapobieganie czynom godzącym w środowisko. Co oczywiste, zadanie to jest niezwykle trudne, stąd nie może dziwić, że sposób jego realizacji zasługuje na poddanie analizie.

W pierwszej kolejności należy jednak po krótko zarysować zawartość normatywną ustawy nowelizującej. Zmienia ona przepisy nie tylko Kodeksu karnego, ale również Kodeksu wykroczeń, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁵, a także kilku innych ustaw. Całość zmian podyktowana jest obserwacją projektodawcy, że praktyka stosowania dotychczas obowiązującego prawa pokazuje, iż obecne sankcje karne są niewystarczające⁶. Pewnie z tej przyczyny trzon wprowadzonych regulacji stanowią zmiany ustawowego zagrożenia karą za czyny zabronione pomieszczone w rozdziale XXII Kodeksu karnego określającym przestępstwa przeciwko środowisku. Na uwagę zasługuje jednak również zmiana zasad orzekania nawiązki za relewantne przestępstwa, wprowadzenie regulacji czynnego żalu w przypadku przestępstw przeciwko środowisku, stygizowanie czynu polegającego na porzucaniu odpadów niebezpiecznych oraz zmiana sposobu ponoszenia odpowiedzialności przez podmioty zbiorowe. Zagadnienia te zostaną przedstawione w dalszej części niniejszego artykułu.

2. Orzekanie nawiązki w przypadku przestępstw przeciwko środowisku

Już od wejścia w życie Kodeksu karnego jego art. 47 § 2 przewidywał podstawę do orzeczenia nawiązki w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko środowisku. Pierwotnie mogła ona być orzekana na określany

³ Pojęcie to za W. Zalewskim rozumiem jako „ucieczkę” prawa karnego na grunt prawa administracyjnego, zob. W. Zalewski, „Administratywizacja prawa karnego”, (w:) M. Bogusz, W. Zalewski (red.), „Administratywizacja” prawa karnego czy „kryminalizacja” prawa administracyjnego?, Gdańsk 2021, s. 75.

⁴ W. Radecki, Ochrona środowiska w polskim, czeskim i słowackim prawie karnym. studium porównawcze, Warszawa 2013, s. 46.

⁵ Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 358 z późn. zm.).

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy, Druk nr 2371, s. 1 (<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2371> dostęp 2.12.2022).

przez sąd cel społeczny związanych z ochroną środowiska, zaś w wyniku kolejnych nowelizacji na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej⁷. Stosowanie tego środka reakcji penalnej było fakultatywne. Jej maksymalna wysokość w czasie wejścia w życie Kodeksu karnego została określona przez odwołanie do dwudziestokrotności najniższego wynagrodzenia w czasie orzekania w pierwszej instancji⁸, następnie zrezygnowano z regulacji szczególnej i w myśl art. 48 k.k. mogła ona być wymierzana w wysokości do 100 000 zł.

Ustawa nowelizacyjna w sposób fundamentalny zmienia znaczenie nawiązki jako środka reakcji na przestępstwo przeciwko środowisku. Zgodnie bowiem z wprowadzonym brzmieniem art. 47 § 2 k.k. w razie skazania sprawcy za umyślne przestępstwo przeciwko środowisku sąd orzeka nawiązkę w wysokości od 10 000 do 10 000 000 zł na rzecz NFOŚiGW. W przypadku przestępstwa nieumyślnego orzeczenie tej nawiązki jest fakultatywne. Ustawodawca wprowadził możliwość orzeczenia nawiązki poniżej dolnej granicy w szczególnie uzasadnionych okolicznościach, gdy wymierzona nawiązka powodowałaby dla sprawcy uszczerbek dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny lub gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą (art. 47 § 4 k.k.). Ze względu na specyfikę przestępstw przeciwko środowisku praktycznego znaczenia może nabrać wyłącznie przesłanka związana z sytuacją majątkową sprawcy.

Zauważyć należy, że nawiązka w ogólności, jakkolwiek jest środkiem kompensacyjnym, tak w zależności od podstawy orzekania może zawierać również element represyjny. Do tej pory M. Iwański wskazywał przykładowo, że nawiązka z art. 47 § 3 k.k. ma wyraźnie represyjny charakter, a to z uwagi na określenie wysokiej dolnej granicy jej orzekania niezwiązanej z samą wysokością szkody⁹. Dotychczas nawiązka w przypadku przestępstw przeciwko środowisku również nie miała ściśle restytucyjnego charakteru. Nie była skorelowana ze spowodowaną szkodą, w związku z czym mogła być traktowana jako co najwyżej pośredni sposób kompensacji negatywnych skutków przestępstwa¹⁰. Obecnie przewidziana wysokość nawiązki orzekanej na podstawie art. 47 § 2 k.k. wraz z zasadniczo obligatoryjnym jej stosowaniem przesądza, że stanowić ma środek o charakterze głównie represyjnym, będąc dodatkową dolegliwością finansową dla sprawcy. Za tym wnioskiem przemawia również okoliczność, że większość typizacji rozdziału XXII Kodeksu karnego to czyny

⁷ Dalej: NFOŚiGW.

⁸ W 1998 r. była to kwota 10 000 zł (Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 29 stycznia 1998 r. w sprawie najniższego wynagrodzenia za pracę pracowników; Dz. U. Nr 16, poz. 74).

⁹ M. Iwański, (w:) W. Wróbel (red.), Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz, Kraków 2015, s. 203 i n.

¹⁰ P. Kozłowska-Kalisz, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2021, s. 228.

z narażenia na niebezpieczeństwo, które nie muszą prowadzić do uszczerbku na dobrach prawnych wymagającego poddania restytucji.

Jednocześnie zauważyć należy, że nawiązka orzekana na podstawie art. 47 § 2 k.k. jest orzekana na rzecz NFOŚiGW, którego celem działania jest finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej w zakresie zadań wymienionych w art. 400b ust. 1 ustawy Prawo ochrony środowiska¹¹. Wśród nich znaleźć można zadania o charakterze restytucyjnym, jak pokrywanie kosztów usunięcia i zagospodarowania odpadów, gdy ze względu na zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi lub środowiska konieczne jest niezwłoczne podjęcie takich działań. Zasadniczo jednak, zgodnie z art. 400a ust. 1 pkt 20 w zw. z art. 400b ust. 1 p.o.ś. NFOŚiGW finansuje zapobieganie skutkom zanieczyszczenia środowiska lub usuwanie tych skutków, w przypadku gdy nie można ustalić podmiotu za nie odpowiedzialnego, a zatem nie w sytuacji, gdy ustalono sprawcę przestępstwa. Większość zadań finansowanych przez ten podmiot mieści się w ramach przedsięwzięć nakierowanych na ochronę środowiska, lecz niezwiązanych z popełnionym czynem, który w nie godził. Dla przykładu można wskazać, że finansowanie obejmuje badania i upowszechnianie ich wyników, postęp techniczny w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej, przedsięwzięcia związane z ochroną powietrza, a także wspomaganie wykorzystania lokalnych źródeł energii odnawialnej¹². Stosując prawnokarną siatkę pojęciową, należałoby to uznać za przykład realizowania funkcji nakierowanej na ochronę dobra prawnego jakim jest środowisko.

Uwzględnienie wyżej opisanych elementów uprawnia do przekonania, że narzędzie to wbrew swej nazwie ma obecnie charakter raczej represyjno-prewencyjny, nie zaś kompensacyjny. Element represyjny wynika z minimalnej i maksymalnej wysokości orzekanej nawiązki oraz obowiązku stosowania tego środka w przypadku umyślnych przestępstw przeciwko środowisku. Aspekt prewencyjny wynika natomiast z zakresu zadań realizowanych przez NFOŚiGW. Przeniesienie ciężaru finansowania ochrony środowiska na sprawców, którzy wystąpili przeciwko temu dobru, budzić może jednak wątpliwości z punktu widzenia proporcjonalności nakładanych dolegliwości z ciężarem popełnionego czynu, a w konsekwencji powodować zastrzeżenia co do konstytucyjności przyjętego rozwiązania.

3. Czynny żal z art. 188a k.k.

Kolejnym z interesujących rozwiązań jest regulacja art. 188a k.k., zgodnie z którą wobec sprawców wymienionych w niej przestępstw, którzy dobrowol-

¹¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 z późn. zm.; dalej: p.o.ś.).

¹² Art. 400a ust. 1 pkt 11, 21, 22 w zw. z art. 400b ust. 1 p.o.ś.

nie naprawili szkodę w całości albo w znacznej części, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia. Przepis ten przypomina inne występujące w Kodeksie karnym klauzule czynnego żalu¹³, którym przypisuje się realizowanie różnych funkcji¹⁴. Zdaniem projektodawcy ustawy nowelizującej wskazany artykuł jest analogiczny do regulacji art. 295 k.k.¹⁵ Zauważyć jednak należy, że przepis ten dotyczy sprawców niektórych z przestępstw przeciwko mieniu, którzy naprawili szkodę w całości albo zwrócili pojazd lub rzecz mającą szczególne znaczenie dla kultury w stanie nieuszkodzonym. W przypadku tych czynów zabronionych podmiot pokrzywdzony jest zasadniczo łatwy do ustalenia. Jest nim osoba, której mienie zostało naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

Już powyższe przesądza, że nowoprzyjęty art. 188a k.k. ma charakter zdecydowanie odmienny. Nie jest bowiem nakierowany na kompensację szkód poniesionych przez konkretny podmiot¹⁶. Wypada również zwrócić uwagę, że przepis ten został przewidziany przy naprawieniu szkody spowodowanej przez przestępstwa z art. 182 § 1 lub 3, art. 183 § 1, 3, 5a lub 6 lub w art. 184 § 1 lub 2 k.k. Większość wynikających z nich norm sankcjonowanych obejmuje działanie sprawcy w taki sposób, który może zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach. Do wyczerpania znamion nie jest potrzebne powstanie jakiegokolwiek prawnokarnego skutku, w tym wyrządzenie szkody. O odpowiedzialności karnej przesądza ustalone potencjalnie zagrożenie dla chronionych dóbr, nie jest natomiast niezbędne, by stan zagrożenia w rzeczywistości powstał¹⁷.

¹³ Pojęciem „czynnego żalu” posługuję się w szerokim znaczeniu zaproponowanym przez D. Gajdusa, dla której jest nim „każde dobrowolne zachowanie sprawcy, które polega na odstąpieniu od czynu, zapobieżeniu nastąpieniu skutku lub czynieniu starań o takie zapobieżenie, a także dobrowolne zachowanie sprawcy po dokonaniu przestępstwa odpowiadające ustawowym warunkom czynnego żalu w części szczególnej k.k.; za czynny żal uznaje się ponadto dobrowolne niezwłoczne naprawienie wyrządzonej szkody łączące się ze szczerym ujawnieniem wszystkich istotnych okoliczności popełnionego przestępstwa” (D. Gajdus, *Czynny żal w polskim prawie karnym*, Toruń 1984, s. 54).

¹⁴ Zob. O. Sitarz, L. Wilk, *Post-Perpetration Active Repetence and Restorative Justice*, (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.), *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law. As Illustrated by Polish Criminal Law*, Frankfurt am Main 2015, s. 137–149.

¹⁵ Uzasadnienie projektu..., s. 8.

¹⁶ Jak słusznie zauważa O. Sitarz, czynny żal pełniący funkcję kompensacyjną powinien być przewidywany przy przestępstwach popełnianych na szkodę zindywidualizowanych podmiotów, ewentualnie tych, gdzie krzywdę odczuwają poszczególni ludzie (O. Sitarz, *Czynny żal jako instrument polityki kryminalnej i karnej*, *Archiwum Kryminologii* 2009, Tom XXI, s. 172).

¹⁷ Zob. W. Radęcki, *Przestępstwa przeciwko środowisku. Rozdział XXII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 108 i n.

Jest oczywiste, że w myśl art. 115 § 2 k.k. rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody wpływają na stopień społecznej szkodliwości czynu. Prowadzi to jednak do paradoksalnej konstatacji, że aby sąd mógł skorzystać z przewidzianej w art. 188a k.k. możliwości nadzwyczajnego złagodzenia kary albo odstąpienia od jej wymierzenia, musi być przedmiotem orzekania czyn o zasadniczo wyższym stopniu społecznej szkodliwości, z którego wynikała szkoda, którą sprawca naprawił. We wszystkich wypadkach, w których szkoda nie powstała, ustawodawca nie przewidział szczególnej podstawy do złagodzenia prawnokarnej reakcji w ramach sądowego wymiaru kary. Trudno zapobiec powstałej sytuacji normatywnej, w której surowość przewidzianych przez ustawodawcę środków prawnokarnej reakcji jest odwrotnie proporcjonalna do nasilenia elementów składających się na ocenę stopnia społecznej szkodliwości popełnionego czynu.

Przyjęty przepis art. 188a k.k. rodzi także problem związany z jego wykładnią. Podstawą do nadzwyczajnego złagodzenia kary lub odstąpienia od jej wymierzenia jest naprawienie szkody w całości albo w części. Na gruncie regulacji obowiązku naprawienia szkody (art. 46 § 1 k.k.) pojęcie to jest interpretowane ściśle cywilistycznie. Do stosowania regulacji prawa cywilnego wprost odsyła wskazany przepis. Zbieżne są również funkcje realizowane przez obowiązek naprawienia szkody oraz cywilnoprawny reżim odpowiedzialności *ex delicto*. Szkoda w rozumieniu art. 46 § 1 k.k. odpowiada istniejącemu uszczerbkowi majątkowemu, obejmując nie tylko rzeczywistą stratę (*damnum emergens*), ale także spodziewane utracone korzyści (*lucrum cessans*)¹⁸.

Cywilnoprawne rozumienie szkody nie przystaje jednak do specyfiki czynów przeciwko środowisku, których istota nie wiąże się ze spowodowaniem uszczerbku majątkowego. Cywilnoprawnie rozumiana szkoda na gruncie tych przestępstw byłaby często niewymierna, a w konsekwencji przepis nie mógłby znajdować zastosowania w praktyce orzeczniczej. Uzasadnia to w mojej ocenie odejście od dyrektywy zakazu wykładni homonimicznej¹⁹. Adekwatniejsze wydaje się odwołanie do ustawy o zapobieganiu szkodom

¹⁸ Zob. przykładowo B. Janiszewski, Naprawienie szkody a cele wymiaru kary, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2002, nr 2, s. 58 i n.; A. Golonka, Szkoda w prawie karnym i jej znaczenie dla odpowiedzialności sprawcy przestępstwa – zagadnienia karnomaterialne, (w:) I. Sepioło-Jankowska (red.), *Konsensualizm i kompensacja a podstawy odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016, s. 116; G. Michalski, O rozumieniu pojęcia szkody na gruncie prawa karnego, *Prokuratura i Prawo* 2020, nr 2, s. 73 i powołana tam literatura

¹⁹ Jak pisze T. Dukiet-Nagórska przy ocenie znaczenia pojęcia „szkody” może zaistnieć potrzeba korektury opartej na konkretnej typizacji, gdyż o tym, co składa się na istotę szkody decyduje w przeważającej mierze skutek będący znamieniem danego zestawu znamion czynu zabronionego (T. Dukiet-Nagórska, *Obowiązek naprawczy a specyfika prawa karnego*, (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.), *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*, Warszawa 2016, s. 54).

w środowisku i ich naprawie²⁰, której art. 6 pkt 11 definiuje szkodę w środowisku dla potrzeb stosowania tej ustawy²¹. Recypowanie jej na grunt art. 188a k.k., to jest przy uwzględnieniu, że chodzi o szkodę wyrządzoną przestępstwem, pozwala zasugerować, aby na gruncie tego przepisu pojęcie to interpretować jako negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez przestępstwo, w szczególności:

- a) w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych, mającą negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony tych gatunków lub siedlisk przyrodniczych,
- b) w wodach, mającą negatywny wpływ na potencjał ekologiczny, stan ekologiczny, chemiczny lub ilościowy wód lub stan środowiska wód morskich w obszarach morskich,
- c) w powierzchni ziemi, przez co rozumie się zanieczyszczenie gleby lub ziemi.

Skutkiem powyższej wykładni, przykładowo szkoda wyrządzona przez przestępstwo z art. 182 § 1 k.k. polegające na zanieczyszczeniu powierzchni ziemi, podlegałyby naprawieniu przez usunięcie tego zanieczyszczenia. Dla zastoso-

²⁰ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 2187).

²¹ Zgodnie z tym przepisem przez szkodę w środowisku rozumie się negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska:

- a) w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych, mającą znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony tych gatunków lub siedlisk przyrodniczych, z tym że szkoda w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych nie obejmuje uprzednio zidentyfikowanego negatywnego wpływu, wynikającego z działania podmiotu korzystającego ze środowiska zgodnie z:
 - decyzją, o której mowa w art. 34 lub art. 56 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub
 - zatwierdzonym planem urzędzenia lasu, dla którego przeprowadzono strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko, o której mowa w art. 46 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (dalej: u.o.o.ś.), lub
 - decyzją o środowiskowych uwarunkowaniach, o której mowa w art. 71 ust. 1 u.o.o.ś., lub
 - postanowieniami, o których mowa w art. 90 ust. 1 i art. 98 ust. 1 u.o.o.ś.,
- b) w wodach, mającą znaczący negatywny wpływ na potencjał ekologiczny, stan ekologiczny, chemiczny lub ilościowy wód lub stan środowiska wód morskich w obszarach morskich, o których mowa w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, z wyjątkiem przypadków, o których mowa w art. 38j ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne,
- c) w powierzchni ziemi, przez co rozumie się zanieczyszczenie gleby lub ziemi, w tym w szczególności zanieczyszczenie mogące stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzi.

wania w tym wypadku art. 188a k.k. zbędne i niecelowe byłoby poszukiwanie ewentualnego uszczerbku majątkowego, który mógłby podlegać naprawieniu.

4. Przestępstwo porzucania odpadów niebezpiecznych

Zwrócić wypada również uwagę na wprowadzoną typizację art. 183 § 5a k.k., zgodnie z którą karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 podlega, kto porzuca odpady niebezpieczne w miejscu nieprzeznaczonym do ich składowania lub magazynowania. W dotychczasowej praktyce czyny takie były kwalifikowane zasadniczo z przepisu art. 183 § 1 k.k., co wymagało ustalenia w toku postępowania, że odpady te mogły zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym. Zgodnie z wprowadzoną zmianą relewantne będzie już zaklasyfikowanie odpadu jako niebezpiecznego.

Rodzic to może wątpliwość jaka jest relacja między art. 183 § 1 oraz § 5a k.k. W pierwszej kolejności należy rozstrzygnąć, czy wprowadzona regulacja stanowi typ kwalifikowany wcześniej obowiązującego przepisu. Warunkiem takiego wniosku byłoby stwierdzenie, że dodany § 5a wprowadza dodatkowe znamię lub znamiona w stosunku do czynu zabronionego z art. 183 § 1 k.k.²² Jak wskazano, przepis dodany ustawą nowelizującą typizuje porzucanie odpadów niebezpiecznych. Czynność ta stanowi rodzaj usuwania odpadów, co jest znamieniem czasownikowym czynu z art. 183 § 1 k.k. Sugerowałoby to stwierdzenie, że ustawodawca uszczegółowił to znamię przez określenie sposobu postępowania z odpadami. Należy jednak podkreślić, że wprowadzony nowelizacją przepis nie wymaga, aby porzucenie odpadów nastąpiło w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym. Dla wyczerpania znamion wystarczające jest bowiem działanie w stosunku do odpadów niebezpiecznych w miejscu nieprzeznaczonym do ich składowania lub magazynowania. Ze względu na fakt, że art. 183 § 5a k.k. pomija część znamion typu z § 1 tego przepisu, nie może być uznany za typ kwalifikowany.

Niezależnie od powyższego, nie będą do rzadkości należeć sytuacje, w których wyczerpanie znamion typizacji dotyczącej porzucania odpadów niebezpiecznych (art. 183 § 5a k.k.) będzie jednocześnie wyczerpywać znamiona typu z art. 183 § 1 k.k. w formie usuwania odpadów w takich warunkach lub w taki sposób, że może to spowodować zagrożenie elementów wymienionych w tym przepisie. Wydaje się, że będzie to należało uznać za

²² Zob. P. Konieczniak, Uwagi o pojmowaniu typów zmodyfikowanych, (w:) J. Brzezińska, J. Giezek (red.), *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, Warszawa 2017, s. 41.

przykład pozornego zbiegu norm w związku z regułą konsumpcji (*lex consumens derogat legi consumptae*), gdyż zakwalifikowanie czynu z art. 183 § 5a k.k. czyni zbędnym powoływanie również § 1, przewidującego łagodniejsze zagrożenie karą. Stanowczo w tym zakresie można jednak orzekać tylko z uwzględnieniem specyfiki konkretnego czynu²³.

Odnotować również wypada, że ustawodawca określił przedmiot czynności wykonawczej posługując się do pojęciem „odpadów niebezpiecznych”, które zostało zdefiniowane w przepisach ustawy o odpadach przez odwołanie do „właściwości niebezpiecznych” określonych w przepisach unijnych²⁴. Właściwości niebezpieczne są tam definiowane w sposób szczegółowy z odwołaniem do ścisłych wskaźników o charakterze fizycznym, biologicznym lub chemicznym. Rodzić to może problemy z udowodnieniem sprawcy strony podmiotowej wówczas, gdy będzie on porzucał odpady, nie wiedząc, że są one kwalifikowane jako odpady niebezpieczne. Prawdopodobnie konieczny będzie wtedy powrót do kwalifikowanie tego czynu zabronionego na podstawie art. 183 § 1 k.k., który posługuje się pojęciami o charakterze opisowym.

5. Zmiana zasad ponoszenia odpowiedzialności przez podmioty zbiorowe

Warte odnotowania jest w tym miejscu wprowadzenie przepisu art. 4a do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, zgodnie z którym w przypadku popełnienia określonego w tej ustawie czynu zabronionego przeciwko środowisku podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności niezależnie od wydania wyroku albo orzeczenia, o którym mowa w art. 4 ustawy. Stanowi to istotne *novum* w polskim porządku prawnym. Dotychczas bowiem konsekwencje prawne ponoszone na podstawie tej ustawy były uzależnione od wcześniejszego potwierdzenia czynu prawomocnym wyrokiem skazującym, wyrokiem warunkowo umarzającym postępowanie karne lub innymi orzeczeniami. Słusznie W. Radecki uznał to

²³ Zob. M. K u l i k, Tak zwana czynność towarzysząca z punktu widzenia reguł wyłączenia wielości ocen w prawie karnym, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2009, nr 2, s. 197.

²⁴ Art. 3 ust. 4 u.o. stanowi, że odpady niebezpieczne oznaczają odpady wykazujące co najmniej jedną spośród właściwości niebezpiecznych. Właściwości powodujące, że odpady są odpadami niebezpiecznymi, oraz warunki uznania odpadów za niebezpieczne, z wyjątkiem warunków uznania odpadów za posiadające właściwości zakaźne, określają przepisy rozporządzenia Komisji (UE) nr 1357/2014 z dnia 18 grudnia 2014 r. zastępującego załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy (Dz. Urz. UE L 365 z 19.12.2014, str. 89, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem (UE) nr 1357/2014”, oraz rozporządzenia Rady (UE) 2017/997 z dnia 8 czerwca 2017 r. zmieniającego załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w odniesieniu do niebezpiecznej właściwości HP 14 „Ekotoksyczne” (Dz. Urz. UE L 150 z dnia 14 czerwca 2017, s. 1), zwanego dalej „rozporządzeniem (UE) 2017/997”.

za największy mankament tej ustawy, który wymagał pilnego usunięcia²⁵. Zauważyć także należy, że dotychczasowe regulacje spotykały się z zarzutami co do braku efektywności²⁶.

Zmiana modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych posiadała jednak również uzasadnienie w niezgodności z dyrektywą nr 2008/99/WE w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne²⁷, która w swej treści określa katalog czynów, które miały być objęte kryminalizacją w państwach członkowskich, a także w art. 6 ust. 1 obligowała państwa członkowskie do wprowadzenia regulacji umożliwiających podleganie odpowiedzialności za te czyny przez osoby prawne. Zgodnie z art. 6 ust. 3 dyrektywy nr 2008/99/WE odpowiedzialność osób prawnych miała nie wykluczać postępowania karnego przeciw osobom fizycznym będącym sprawcami, podżegaczami lub pomocnikami w popełnianiu przestępstw nią określonych. Jak pisał W. Radecki na gruncie tej dyrektywy odpowiedzialność osób prawnych jest odpowiedzialnością samodzielną, podczas gdy na gruncie polskiej ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary odpowiedzialność osoby fizycznej była warunkiem uruchomienia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. Zdaniem tego autora były to koncepcje zasadniczo przeciwstawne i z tej przyczyny polska ustawa wymagała przemodelowania w kierunku „usamodzielnienia” odpowiedzialności podmiotów zbiorowych²⁸.

Wprowadzenie art. 4a do wskazanej ustawy realizuje powyższy postulat, co należy określić pozytywnie. Zasadnicza ocena wprowadzonego rozwiązania będzie jednak możliwe dopiero po dłuższym czasie jej obowiązywania, umożliwiającym zweryfikowanie, czy doszło do zwiększenia efektywności rozwiązań przewidzianych w tej ustawie²⁹.

²⁵ W. Radecki, *Odpowiedzialność osób prawnych w niemieckim, czeskim, słowackim i polskim prawie karnym środowiska*, Prokuratura i Prawo 2020, nr 7–8, s. 71.

²⁶ Zob. W. Zalewski, *Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego w prawie karnym – w poszukiwaniu racjonalności*, Gdańskie Studia Prawnicze 2017, Tom XXXVII, s. 390.

²⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/99/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne (Dz. U. UE. L. z 2008 r., Nr 328, s. 28; dalej: dyrektywa nr 2008/99/WE).

²⁸ W. Radecki, *Przestępstwa przeciwko środowisku*, (w:) L. Gardocki (red.), *System prawa karnego*, T. 8, *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, Warszawa 2018, s. 550.

²⁹ Na marginesie można zauważyć, że wciąż istnieje ryzyko nierozwiązanego przez ustawodawcę dublowania się odpowiedzialności administracyjnokarnej ponoszonej na podstawie poszczególnych ustaw szczególnych oraz odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Wprost w art. 6 tej ustawy wskazano, że odpowiedzialność albo brak odpowiedzialności podmiotu zbiorowego na zasadach określonych w tej ustawie nie wyłącza odpowiedzialności administracyjnej. Omówienie tej kwestii przekracza zakres niniejszego artykułu.

6. Zakończenie

Zasadniczo słuszne jest podkreślenie środowiska jako dobra chronionego również przepisami prawa karnego. Powyżej omówiono wybrane zagadnienia problemowe wyłaniające się na gruncie ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej, przedstawiając wyłaniające się na ich gruncie wątpliwości natury interpretacyjnej oraz do zasadności przyjętych rozwiązań.

W artykule pominięto jednak, że cel wynikający z tytułu nowelizacji ma być głównie realizowany przez znaczne zwiększenie surowości kar groźących za poszczególne przestępstwa. Zabieg ten zasługuje na odrębną, szczegółową analizę, gdyż ma zakres wręcz rewolucyjny. Musi to budzić wątpliwości, jeśli się uwzględni, że znamiona tych czynów zabronionych w większości przypadków nie wymagają powstania żadnego uszczerbku w dobrach chronionych prawem, gdyż są typizacjami z narażenia na niebezpieczeństwo. Trudno również uznać za przekonujące uzasadnienie przyjętego projektu, które motywowało podwyższenie dolnej i górnej granicy zagrożenia karą wolą wyeliminowania możliwości stosowania niektórych przewidzianych w Kodeksie karnym środków łagodzących odpowiedzialność, jak warunkowe zawieszenie wykonania kary lub warunkowe umorzenie postępowania³⁰. Stoi to w sprzeczności z deklarowanym w innym miejscu uzasadnienia założeniem, że „Ustawodawca dąży do uniknięcia sytuacji, gdy w danym stanie faktycznym sąd nie będzie miał możliwości wymierzyć adekwatnej kary za dane przestępstwo”³¹. Obecne ustawowe zagrożenie karą za przestępstwa przeciwko środowisku może prowadzić do właśnie takich sytuacji. Przykład może stanowić wspomniana już typizacja porzucenia odpadów niebezpiecznych w miejscu nieprzeznaczonym do ich składowania lub magazynowania, zagrożona karą od 2 do 12 lat pozbawienia wolności. Brak w mojej ocenie racji, aby porzucenie już jednego odpadu o takiej klasyfikacji³² uzasadniało ustawowe zagrożenie karą na takim poziomie niezależnie od zakresu jego nawet potencjalnego oddziaływania na środowisko. Wydaje się, że zasadne byłoby uzupełnienie wprowadzonych regulację o przypadek wypadku mniejszej wagi o odpowiednio niższym ustawowym zagrożeniu.

³⁰ Uzasadnienie projektu..., s. 7.

³¹ *Ibidem...*, s. 6.

³² Przykładowo jednego podkładu kolejowego, który jest klasyfikowany jako odpad niebezpieczny ze względu na zawartość substancji niebezpiecznej o właściwościach rakotwórczych – krezotolu.

Bibliografia

1. Dukiet-Nagórska T., Obowiązek naprawczy a specyfika prawa karnego, (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.), *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*, Warszawa 2016.
2. Gajdus D., *Czynny żal w polskim prawie karnym*, Toruń 1984.
3. Golonka A., Szkada w prawie karnym i jej znaczenie dla odpowiedzialności sprawcy przestępstwa – zagadnienia karnomaterialne, (w:) I. Sepiolo-Jankowska (red.), *Konsensualizm i kompensacja a podstawy odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016.
4. Janiszewski B., Naprawienie szkody a cele wymiaru kary, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2002, nr 2.
5. Konieczniak P., Uwagi o pojmowaniu typów zmodyfikowanych, (w:) J. Brzezińska, J. Giezek (red.), *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, Warszawa 2017.
6. Kulik M., Tak zwana czynność towarzysząca z punktu widzenia reguł wyłączenia wielości ocen w prawie karnym, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2009.
7. Michalski G., O rozumieniu pojęcia szkody na gruncie prawa karnego, *Prokuratura i Prawo* 2020, nr 2.
8. Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021.
9. Radecki W., *Ochrona środowiska w polskim, czeskim i słowackim prawie karnym. Studium prawnoporównawcze*, Warszawa 2013.
10. Radecki W., *Odpowiedzialność osób prawnych w niemieckim, czeskim, słowackim i polskim prawie karnym środowiska*, *Prokuratura i Prawo* 2020, nr 7–8.
11. Radecki W., *Przestępstwa przeciwko środowisku*, (w:) L. Gardocki (red.), *System prawa karnego*, T. 8, *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, Warszawa 2018.
12. Radecki W., *Przestępstwa przeciwko środowisku. Rozdział XXII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2001.
13. Sitarz O., *Czynny żal jako instrument polityki kryminalnej i karnej*, *Archivum Kryminologii* 2009, Tom XXI.
14. Sitarz O., Wilk L., *Post-Perpetration Active Repetence and Restorative Justice*, (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.), *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law. As Illustrated by Polish Criminal Law*, Frankfurt am Main 2015.
15. Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
16. Zalewski W., „Administratywizacja prawa karnego”, (w:) M. Bogusz, W. Zalewski (red.), „Administratywizacji” prawa karnego czy „kryminalizacja” prawa administracyjnego?, Gdańsk 2021.

17. Zalewski W., Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego w prawie karnym – w poszukiwaniu racjonalności, Gdańskie Studia Prawnicze 2017, Tom XXXVII.

Revision of the Penal Code to prevent environmental crime: selected issues

Abstract

This paper explores issues arising out of the provisions of the Act of 22 July 2022 on amendments to certain acts to prevent environmental crime. The provisions amended, inter alia, the Penal Code with regard to crimes against the environment. In pursuit of that prevention goal, the legislator resorted to various criminal-law measures, changing rules of adjudicating exemplary damages, introducing an active repentance clause and modifying the model of liability of collective entities, etc. This paper presents and analyses the said legislative measures, with due consideration given to systemic context and interpretative challenges likely to occur in the application thereof. Although the legislator used criminal-law measures already available under criminal laws, it is believed that a specific nature of offences against the environment should be taken into account while determining the function of, evaluating or interpreting the measures so adopted.

Key words

Criminal liability; environmental protection law, liability of collective entities.